

2. Маккавейский Н. Английская школа. По поводу издания К.П. Победоносцева: «Новая школа. М, 1898» / Н. Маккавейский. – К. : Типография Императорского Университета св. Владимира, 1899. – 33 с.

3. Маккавейский Н. Испитание у ветхозаветных евреев / Н. Маккавейский // Труды Киевской духовной академии. – 1901. – № 5. – С. 117–142; № 11. – С. 269–305.

4. Маккавейский Н. Вольфанг Ратке как реформатор дидактики / Н. Маккавейский // Труды Киевской духовной академии. – 1893. – № 11. – С. 405–432.

5. Маккавейский Н. К.Д. Ушинский и его педагогические идеи / Н. Маккавейский. – К. : Типография Г.Т. Корчак-Новицкого, 1896. – 98 с.

6. Маккавейский Н. Коменский Ян Амос / Н. Маккавейский // Православная богословская энциклопедия / под ред. А.П. Лопухина, Н.Н. Голубовского. – СПб., 1911. – Т. XII. – С. 439–448.

7. Маккавейский Н. Религия и народность, как основы воспитания. Речь, произнесенная на торже-

ственном акте Киевской духовной Академии 26 сентября 1895 года / Н. Маккавейский. – К. : Типография Г.Т. Корчак-Новицкого, 1895. – 45 с.

8. Маккавейский Н. Святой Димитрий, митрополит Ростовский, как пастырь и пасторолог / Н. Маккавейский // Труды Киевской Духовной Академии. – 1910. – № 1. – С. 22–64.

9. Нісбет Р. Догми консерватизму / Р. Нісбет // Консерватизм. Консервативна традиція політичного мислення від Едмунда Берка до Маргарет Тетчер: Антологія. 2-ге вид. (перероблене і доповнене) / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : Вид-й дім «Простір», «Смолоסקип», 2008. – С. 142–177.

10. Оукшот М. Що означає бути консерватором / М. Оукшот // Консерватизм. Консервативна традиція політичного мислення від Едмунда Берка до Маргарет Тетчер: Антологія. 2-ге вид. (перероблене і доповнене) / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : Вид-й дім «Простір», «Смолоסקип», 2008. – С. 43–61.

УДК 37.013.42

КОНЦЕПТ «СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ» В ІСПАНЬКОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ 1890–1910-Х РОКІВ

Зайченко Н.І., д. пед. н.,
професор кафедри загальної та прикладної психології
ПВНЗ «Інститут екології економіки і права»

У статті порушено проблему зміни змісту і значення концепту «соціальне виховання» в іспанському педагогічному дискурсі 1890–1910-х рр. Розкрито погляди окремих іспанських педагогів на смисл і значення соціального виховання в суспільстві. Показано, що концепт «соціальне виховання» в цей історичний період наповнився новими змістовими параметрами, наприклад, його розумінням як виховання суспільної солідарності й колективного духу. З'ясовано, що нова тенденція до інтерпретування концепту «соціальне виховання» була пов'язана зі становленням й оформленням оригінального наукового напрямку – соціальної педагогіки в Іспанії.

Ключові слова: соціальне виховання, соціальна педагогіка, іспанський педагогічний дискурс, погляди іспанських педагогів, колективний дух.

В статье рассматривается проблема изменения содержания и значения концепта «социальное воспитание» в испанском педагогическом дискурсе 1890–1910-х гг. Раскрываются взгляды некоторых испанских педагогов на смысл и значение социального воспитания в обществе. Показывается, что концепт «социальное воспитание» в данный исторический период наполнился новыми содержательными параметрами, например, его пониманием как воспитания общественной солидарности и коллективного духа. Определяется, что новая тенденция к интерпретированию концепта «социальное воспитание» была связана со становлением и оформлением оригинального научного направления – социальной педагогики в Испании.

Ключевые слова: социальное воспитание, социальная педагогика, испанский педагогический дискурс, взгляды испанских педагогов, коллективный дух.

Zaichenko N.I. CONCEPT “SOCIAL EDUCATION” IN THE SPANISH PEDAGOGICAL DISCOURSE OF THE 1890–1910TH YEARS

In the article the problem of change of concept “social education” contents and meaning in the Spanish pedagogical discourse of the 1890–1910-th years has been revealed. Some Spanish teachers’ views on sense and value of social education in society have been presented. It is shown that concept “social education” during this historical period was filled with new substantial parameters, for example, understanding of social education as education of public solidarity and collective spirit. It is defined that the new tendency to interpretation of concept “social education” has been connected with formation of the original scientific branch – social

pedagogy in Spain. At the turn of the XIX – XX centuries social cognition changed, sociological paradigm transformed, social psychology and social pedagogy had arisen. In the Spanish national social pedagogical theory concept “social education” meant such values as: education of the personality as social being; fulfillment by the personality of civil duties; education of collective spirit and public solidarity; education as learning of social abilities; involvement of various social actors in educational process; implementation of education by the community. Essential change of concept “social education” contents and meaning in the Spanish pedagogical discourse of the 1890–1910-th years has been caused by reforms in Spain in the second half of the XIX century and dissemination of knowledge among the people.

Key words: *social education, social pedagogy, Spanish pedagogical discourse, Spanish teachers' views, collective spirit.*

Постановка проблеми. В іспанському педагогічному дискурсі 1890–1910-х рр. набули чіткого окреслення первинні елементи національної концепції соціальної педагогіки, передусім було з'ясовано змістові параметри поняття «соціальне виховання». У другій половині XIX ст. відбулася значна трансформація в концептуальному розумінні явища соціального виховання в суспільстві, чому сприяли модернізаційні процеси, суспільно-структурні зміни, розвиток «масової культури» в Іспанії. Так, у 1860-х рр. з-поміж провідних напрямів виховання іспанські педагоги визначали розумове, моральне, релігійне, соціальне. Останнє фактично редукувалося до навчання етикету. Каталонський письменник, історик Х. Кортада (Juan Cortaday Sala) у трактаті «Соціальне виховання» (Барселона, 1868 р.) [1] акцентував увагу на розумінні концепту «соціальне виховання» саме як виховання загальноприйнятної в суспільстві поведінки, оволодіння молоддю людиною манерами й звичками спілкуватися в різних соціальних ситуаціях. У праці А. Хереса (Augusto Jerez Perchet) [2] представлено настанови щодо морального, родинного, соціального виховання дівчат і поняття «соціальне виховання» вжито в значенні підготовки жінки до виконання нею суспільних обов'язків у «великому світі» [2, с. 61], у значенні виховання правил поведінки сеньйорити у світському суспільстві, наприклад, у салонах. Тобто первинне наповнення концепту «соціальне виховання» було пов'язано з його отождошенням зі «світським», «аристократичним» вихованням, яке передбачало оволодіння молоддю людиною тими знаннями і вміннями, що необхідні їй для «елітного» способу життя. Однак у 1890–1910-х рр. в іспанському педагогічному дискурсі виявилася нова тенденція в осмисленні концепту «соціальне виховання», пов'язана з оформленням соціальної педагогіки як самостійної галузі педагогічного наукового знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденції розвитку соціальної педагогіки, а також особливості професійної підготовки соціальних педагогів досліджено в наукових роботах І. Звереві, Л. Мі-

щик, Н. Сейко, І. Трубавіної, С. Харченка, Л. Штефан та ін. Проблеми загальної педагогіки в Іспанії вивчали вітчизняні науковці В. Домніч (традиції виховання в народній педагогіці Іспанії), З. Янішевська (педагогічні засади та практика сімейного виховання в сучасній Іспанії) та ін. Історичні аспекти розвитку соціальної педагогіки в Іспанії висвітлено в працях закордонних учених Б. Дельгадо Кріадо (B. Delgado Criado), А. Капітана Діаса (A. Capitan Diaz), О. Негріна Фахардо (O. Negrin Fajardo), Х.-Л. Геренї (J.-L. Guerena) та ін. Проблеми теорії соціальної педагогіки в Іспанії вивчали Х. Кінтана (J. Quintana Cabanas), Х. Ортега Естебан (J. Ortega Esteban), В. Нуньес-Перес (V. Nunez-Perez), Г. Перес (G. Perez Serrano), А. Колом (A. Colom Canellas), Х. Каріде (J. Caride Gomez) та ін.

Постановка завдання. Мета статті – визначити змістові параметри концепту «соціальне виховання» в іспанському педагогічному дискурсі 1890–1910-х рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Первинні елементи іспанської концепції соціальної педагогіки набули чіткого обриса в роботах видатного мовознавця, педагога Л. Паррала Крістобала (Luis Parral Cristobal), зокрема таких, як: «Соціальне виховання: аналітичне дослідження» (Вальядолід, 1899 р.), «Теорія виховання» (Вальядолід, 1900 р.), «Елементи педагогіки» (Таррагона, 1889 р.). На думку Л. Паррала Крістобала, просвітництво, поширене в Іспанії, зорієнтоване переважно на повчання, а не на виховання людини, й «від того велика частина лиха, на яке ми скаржимося» [3, с. 8]. Необхідно, щоб просвітництво на всіх його рівнях і в усіх станах суспільства ґрунтувалося саме на вихованні, адже виховання дозволяє досягнути двох цілей – загального суспільного розвитку шляхом культивування індивідуальних людських здібностей і покращення умов життя кожного індивіда, що сприятиме гармонійному прогресу суспільства [3, с. 16–17].

Головною ідеєю видатного іспанського педагога була та, що «для покращення суспільства необхідно здійснювати просвітництво всіх його індивідів, освічені, вони

будуть поважними й гідними. У поширенні освіти – вся таємниця» [3, с. 7–8]. Народжуючись недосконалою тілесно й духовно, людина потребує покращення за допомогою виховання. «Сутність виховання полягає в удосконаленні духовної та фізичної природи людини», – наголошував дослідник [3, с. 32–33].

Виокремлюючи з-поміж інших напрямів соціальне виховання, Л. Парраль Крістобаль стверджував, що соціальному вихованню властива «інтегральна» якість, воно дозволяє людині «досягти найвищого ступеня досконалості в усіх порядках, покращення власних здібностей і можливостей, діяння з найвищою майстерністю, заслуження Божої і людської поваги, а також отримання задоволення і спокою власної душі» [3, с. 114].

Соціальне виховання полягає в тому, щоб людина свідомо дотримувалася прав – громадянських, політичних, моральних, а також виконувала свої обов'язки в суспільстві, зокрема й у родині, у ставленні до близьких людей [3, с. 78].

У праці «Теорія виховання» (1900 р.) Л. Парраль Крістобаль зауважував, що соціальне виховання є невід'ємним елементом соціальних відносин; воно є значущим і для утворення родини, і для заробітку на життя та вступу у відносини власності, й для досягнення громадянської свободи. Необхідно виховувати в молоді почуття особистісної цінності, «необхідно вчити людину розмірковувати й замислюватися, бути активними, бажати заробляти на хліб щодня, бути чесними, правильними в усьому, бути розсудливими й практичними, працювати в майстерні», – писав він, обґрунтовуючи значення соціального виховання в суспільстві [4, с. 144].

Л. Парраль Крістобаль наголошував на тому, що соціальне виховання не може зводитися до навчання світським манерам, вищі класи мають взяти на себе велику відповідальність, «стати гарним прикладом», бо інакше «суспільству загрозують соціальні катаклізми». Саме внаслідок хиб виховання представники панівних класів своїми «поганими звичками» провокують народний гнів, штовхають нижчі класи на «жахливі злочини» [3, с. 177].

Іспанський правознавець, педагог А. Буйлья (Adolfo Buyla) зазначав, що соціальна педагогіка стосується колективного (взаємного) виховання, яке «постає із щоденних людських взаємин» [6, с. 375].

У процесі аналізу соціально-правового захисту робітників у тогочасній Іспанії А. Буйлья звернувся до проблеми соціалізації людини й розкрив кілька її граней.

Стосовно «виховної соціалізації» він зазначив, що її зміст полягає в тому, щоб досягти розвитку здібностей людини, які дозволили б їй жити в суспільстві як особистості. У вихованні відображається цілісне життя з усією складністю його потреб, виховання має повноцінно забезпечувати підготовку людини до суспільного життя [5, с. 9].

На переконання іспанського правознавця, у суспільстві не досягається гармонія всіх індивідів, до того ж суспільство не має іншої ролі, як сприяти становленню істотної індивідуальності людини. Саме цей модус суспільства дедалі більше буде міцніти й удосконалюватися [5, с. 6].

Видатний іспанський педагог П. де Алькантара Гарсія (Pedro de Alcantara Garcia) у статті «Соціальне виховання в початковій школі» (1901 р.) стверджував, що обов'язковими умовами будь-якого виховання є спрямування й культивування тих «соціальних зародків, які існують в глибині людської істоти», розвиток здібностей індивіда для життя в спільноті, а також формування колективного духу, з яким міцно пов'язаний національний дух. Основна мета виховання полягає в тому, щоб «створити для людини такі умови, в яких розкриється її природа, відповідно до законів діяння еволюції, а людина по суті є соціальною істотою, суспільної природи» [7, с. 2].

«Суспільні інтереси щодня зростають й ускладнюються, – продовжував педагог, – саме тому вкрай важливим для сьогодення є підготовка людини до життєвої боротьби, а для цього людина має добре знати свої права й обов'язки та дотримуватися їх». Від того часу, як починається освіта дитини, необхідно надати їй «соціальне навчання», освоєння практики прав і обов'язків, зорієнтувати на розширення суспільного життя [7, с. 3].

На переконання П. де Алькантара Гарсія, школа як «суспільство в мініатюрі» має на меті «ліплення одночасно індивіда й соціальної людини» [7, с. 3].

Видатний іспанський педагог Б. Самбрано (Blas Jose Zambrano Garcia) у статті «Соціальне виховання» (1905 р.) зауважував, що соціальне виховання – це унікальна конкретна сила, яка сама собою чи в поєднанні з первинним материнським вихованням спроможна сформувати людину [8, с. 93].

Славний іспанський педагог Ф. Хінерде лос Ріос (Francisco Ginerde los Rios) зазначав, що соціальна педагогіка спрямована на виховання сучасної людини, «людини сьогодення», адже «ідеальна людина нашого часу – це соціальна істота». Теперішній ідеал людини полягає не в гармонійному характері, не в людській досконалості, як

це розумілося в культурі попередніх епох, а в тому, що людина стає вільною й свідомо прагне докладати своїх зусиль для служіння всьому суспільному, це «енергійна воля, яка опановує дійсність, усю силу спрямовує на її покращення» [9, с. 321–322].

«Соціальна педагогіка є народною в істинному значенні цього слова, – наголошував педагог, – вона відстоює ідею створення школи як виконання обов'язку суспільства для його ж інтересів, оскільки здійснення суспільного розвитку можливе тільки тоді, коли нові члени соціального організму стануть освіченими й духовно багатими» [9, с. 323].

Соціальна педагогіка жодним чином не применшує значущості просвітництва, однак визнає найбільш істотним інструментом адаптації до форм життя соціальної спільноти виховання. «Соціальна педагогіка надає найбільшій значущості тим соціальним впливам, які разом зі школою беруть участь у розвитку дитини», – зазначив Ф. Хінер де лос Ріос [9, с. 324–325].

На переконання визначного іспанського просвітителя, соціальна педагогіка – це не галузь науки про освіту, а певна педагогічна концепція. З одного боку, соціальна педагогіка визнає за вихованням суспільну функцію, адже за допомогою виховання людина долучається до соціального організму; з іншого боку – соціальна педагогіка відстоює ідею, висунуту ще Й. Песталоцці, про те, що індивід безпосередньо виховується спільнотою і виховання не засновано виключно на психологічних умовах, але також на соціальних. «Отже, відповідно до цієї педагогічної концепції, виховання за своєю метою і засобами залежить від суспільства, визначається ним», – підсумовував Ф. Хінер де лос Ріос [9, с. 326].

Всесвітньо відомий іспанський філософ, педагог Х. Ортега-і-Гассет (Jose Ortega y Gasset) у статті «Світська школа» (1912 р.) проголошував: «<...> суспільство є унікальним вихователем, подібно до того, як саме суспільство є метою виховання; саме тому в законодавчих документах конкретизується фундаментальна ідея соціальної педагогіки про зв'язок між індивідом і суспільством» [10, с. 1].

Раніше у своєму виступі на тему «Соціальна педагогіка як політична програма» (12 березня 1910 р., м. Більбао) Х. Ортега-і-Гассет зазначив, що «політика для нас стала вихованням суспільства, а проблема Іспанії – проблемою освіти» [11, с. 498]. Поняття освіти, яке бере витоки в *educatio*, означає сукупність людських дій, спрямованих на приближення реальності до ідеалу. На переконання іспанського мислителя, людина

є людиною тією мірою, якою вона прагне до ідеалу, створюючи заради цього мистецтво, етику, право; особливість, що вирізняє людину, – культура. Х. Ортега-і-Гассет акцентував увагу на культурному формуванні особистості як одиниці соціального цілого. Політична дія, врешті-решт, зводиться до культурної дії, до суспільного виховання, оскільки людина як культурна істота повноцінно реалізується лише в соціальній формі життя, у спільній колективній праці й комунікативній взаємодії [11, с. 498–499].

Іспанський педагог Е. Масіас (Epifanio Macias) обґрунтовував значення соціальної педагогіки як невід'ємної складової частини регенераціонізму та модернізації Іспанії. «Теперішня Іспанія не лише відчуває нестачу просвітництва і культури порівняно з іншими народами, але й, що найтяжче, не має ні волі, ні засобів для досягнення цих вершин. Коли ми бажаємо йти в єдності з державами культурної Європи, тоді уряди, яким ввірено керувати народом на шляху справедливості й добра, мають проповідувати про чудодійний хрестовий похід, в якому і поважні, і прості, і багаті, і бідні – всі ми однак, натхненні почуттям любові аби врятувати батьківщину, визволимося в незвичайній битві та підніmemo триумфально і переможно стяг свободи, майстерно вишитий руками цивілізації та прогресу», – стверджував педагог [12, с. 67].

На думку Е. Масіаса, єдиним виходом для іспанського народу з темряви й безкультура є просвітництво, спрямування «всієї енергії нації на поширення світла наук і мистецтв», бо інакше «іспанська нація прийде до найжахливішого з усіх катаклізмів – до руїни й смерті» [12, с. 67].

Іспанський філософ, педагог Е. Андре (Eloy Luis Andre) зазначав, що багато негараздів іспанського народу пов'язано з його неосвіченістю; необхідно й серце, й волю, й розум спрямувати на соціальну педагогіку та соціальне виховання. У статті «Проблема громадянського виховання» (1914 р.) Е. Андре висловлював думку про те, що «з розвитком культури у формах праці, багатства, науки й техніки, обумовленої новим суспільним укладом, соціальна реальність, представлена як індивідуальною особистістю, так і колективною організацією різноманітних особистостей, розкривається у формі самосвідомості; і в той момент, коли з'являється колективний дух, дух, що історично втілений у народі, сформований у різних обставинах національного життя, набуває вищої форми в національній державі, а свого вищого рівня – у культурі. І цей колективний дух у своєму політичному втіленні зветься громадянськістю» [13, с. 93].

Основною метою соціального виховання має бути прагнення формувати колективний дух, адже «виховання колективного духу – фундаментальна проблема будь-якої демократії, аристократії, месократії <...> виховання колективного духу – це закладання складових елементів народу», – наголошував іспанський педагог [13, с. 94].

На погляд Е. Андре, виховання слугує формуванню й індивідуальної особистості, і колективного духу, і політичної спільності, саме тому необхідно на наукових засадах вивчати педагогіку народів, політичну педагогіку. «Те, до чого ми прямуємо в політичній педагогіці, або громадянському вихованні, є не що інше, як розв'язання проблеми соціальної педагогіки, адже сфера її дії починається в родинному вогнищі, де відбувається первинне суспільно-політичне виховання – підготовка суспільної реальності і народної одночасно», – писав педагог [13, с. 94–95].

А. Ройо Вільянова (Antonio Royo Villanova) [14] у своїй праці про соціально-виховні функції армії згадував про власний виступ на тему «Педагогіка як соціальна наука» на одній із зустрічей Асоціації для прогресу наук у Вальядоліді 1915 р. У цій промові А. Ройо Вільянова зазначив, що «у соціальній педагогіці – найважливішій дисципліні, якій було надано велику увагу в Німеччині, Італії та в усіх культурних країнах <...> предметом є саме суспільство, тобто суспільство виховує, суспільством є виховний агентом, людина суспільством виховується, а не лише школою» [14, с. 4–5].

Висновки із проведеного дослідження. В іспанському педагогічному дискурсі 1890–1910-х рр. спостерігалася тенденція до інтерпретування концепту «соціальне виховання» в контексті становлення й оформлення оригінального наукового напрямку – соціальної педагогіки. Межа XIX – XX ст. – це історична віха в розвитку соціального пізнання, яка позначилася на зміні соціологічної парадигми, проявилася в розробленні соціальної психології та психології народів, у формуванні національних концепцій соціальної педагогіки (Німеччина, Франція, Іспанія). Концепт «соціальне виховання» не просто наповнився новими змістовими параметрами, як-от: виховання людини як соціальної істоти; виконання особистістю громадянських обов'язків; виховання колективного духу й суспільної солідарності; виховання як соціальне навчання; залучення різних

соціальних суб'єктів до виховного процесу і здійснення виховання самою спільнотою, але й істотно змінився в смислово-значенні, що передусім було пов'язано з освітніми реформами в Іспанії в другій половині XIX ст. та поширенням загальної обов'язкової освіти, а також із розгортанням різних форм народного просвітництва для подолання «іспанської катастрофи» наприкінці XIX – на початку XX ст.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Cortada J. La educacion social. Tratadocompleto de cortesania para todas las circunstancias de la vida / J. Cortada. – Barcelona : Libreria de Juan Bastinos e Hijo, 1868. – 268 p.
2. Jerez Perchet A. Ellibrode la mujer. Educacion social y familiar. Higiene y economiadomestica / A. Jerez Perchet. – Barcelona : Libreria de Antonio J. Bastinos, 1899. – 208 p.
3. Parral Cristobal L. La educacionsocial : estudioanalitico / Luis Parral Cristobal. – Valladolid : Imp. y Libr. De Andrés Martín, 1899. – 228 p.
4. Parral Cristobal L. Teoriacompleta de la educacion para losmaestros y maestras / Luis Parral Cristobal. – Valladolid : Imp. y Libr. Nacional y Extranjerade Andrés Martín, 1900. – 158 p.
5. Buylla A. El contrato de trabajo. Conferenciapronunciadaen la Real Academia de Jurisprudencia y Legislacion el 27 de marzo de 1909 / Adolfo Buylla. – Madrid : Imp. de la Suc. de M. Minuesa de los Rios, 1909. – 32 p.
6. Buylla A. Notas sobre juegos corporales / Adolfo Buylla // La Ilustracion. Revista Hispano-Americana. – Barcelona. – 15 de junio de 1890. – № 502. – P. 375.
7. Alcantara Garcia P. La educacion social en la Escuela primaria / Pedro de Alcantara Garcia // La Escuela Moderna. – 1901. – № 124, julio. – P. 1–9.
8. Zambrano B. La educacion social / Blas Zambrano // La Escuela Moderna. – 1905. – № 167, febrero. – P. 90–93.
9. La pedagogia social por R. // La Escuela Moderna. – 1902. – № 140, noviembre. – P. 321–326.
10. Ortega y Gasset J. La escolalaica / Jose Ortega y Gasset // El Pais. – 30 de noviembre de 1912. – № 9284, ano XXVI. – P. 1.
11. Ortegay Gasset J. La pedagogia social como programa político / J. Ortega y Gasset // J. Ortega y Gasset : Obras completas. – Occidente. – Vol. 1. – Madrid, 1946. – P. 494–513.
12. Macias E. Pedagogia social / Epifanio Macias // La Escuela Moderna. – 1910. – № 1, enero. – P. 66–67.
13. Andre E. El problema de la educacioncivica / Eloy Luis Andre // La Espana Moderna. – 1914. – № 304, abril. – P. 91–110.
14. Royo Villanova A. La mision educativa del Ejercicio ; conferencia pronunciada el dia 26 de abril de 1919 / Antonio Royo Villanova. – Madrid : Imp. Grafica Excel-sior, 1919. – 36 p.